

نقش سلامت در امنیت فردی و اجتماعی

شهرزاد رحیمی^۱

چکیده

احساس امنیت و آزادی نسبی، خطرات و تهدیداتی است که آرامش خود فرد و یا آرامش فضای اطراف او را هدف گرفته است، اگر تهدیدی که آرامش جسمی و روحی یک فرد یا اطافیان او را تحدید کند در حقیقت امنیت آن فرد را از بین برده است و به چالش کشیده است. مؤلفه‌هایی که برای محقق کردن معنای حقیقی و تعریف سلامتی مؤثر و دخیل هستند عبارتند از: سلامت فیزیکی، ذهنی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و شغلی است.

امنیت در زندگی انسان بسیار مهم بوده و تأثیر آن بر مسائل زندگی و کلان‌ترین اتفاقات آن محرز و مشخص است، انگیزه‌های زندگی جمعی و تحقق جوامع مدنی ایجاد امنیت بوده و تأمین آن را لازم و ضروری می‌دانند به شکلی که در تاریخ از گذشته تا امروز از کارکردهای اصلی جوامع بشری و حاکم‌های آن‌ها تأمین امنیت مردم و حفاظت از آنان در مقابل دشمن‌ها و خطرات می‌باشد با کمی توجه در زمینه زندگی هر انسان ریشه‌دارترین نیاز هر شخص را در طول حیات خود نداشتن ترس از بروز خطرات طبیعی و غیرطبیعی خواهیم یافت.

اهمیت مسئله امنیت در فرازهای تاریخ اشاره کرده و اینکه امروزه تمام جوامع مدنی با تمام اختلافات ایدئولوژی در پی تحقق این امر هستند که به شکل توصیفی تحلیلی بیان شده است.

کلیدواژه: امنیت، سلامت، جامعه، امنیت اجتماعی، فرد

مقدمه

احساس امنیت و احساس آزادی نسبی از خطرات و تهدیداتی است که آرامش خود فرد و یا آرامش فضای اطراف او را هدف گرفته است یعنی به طور کلی اگر تهدیدی چه آرامش جسمی و چه روحی یک فرد یا وابستگان و یا فضای اطراف او را تحدید کند در حقیقت امنیت آن فرد

^۱حوزه علمیه معصومیه (سلام الله علیها)، شیراز، طلبه سال پنجم.

را از بین برده است و به چالش کشیده است در این میان نقش حیاتی سلامت هر فرد اعم از سلامتی روحی و روانی و سلامتی جسمی در زمینه تأمین امنیت یک جامعه غیر قابل انکار و ضروری است. در مقابل احساس امنیت احساس ناامنی است که خطرات و تهدیدهایی هستند که یک فرد به صورت خاص و یک جامعه را به صورت عمومی دچار اضطراب نگرانی و تشویش می کند این دست نوشته به رابطه بین سلامت فرد و امنیت در جامعه با توجه به رویکرد دینی بپردازد سوال این جستار به این شرح است که آیا نقش سلامت در امنیت فردی و اجتماعی به نحوه کلان به چه شکلی بوده و در چه حدی می باشد.

۱_ مفهوم شناسی امنیت

أَمِنَ: ایمنی، امان، امنیت، آسایش خاطر، اطمینان، تأمین؛ أَمْنٌ: احساس اطمینان کرد، احساس امنیت کرد، ترسش برطرف شد؛ مصدر أَمَّنَ يُؤْمِنُ إِيْمَانًا در امن و امان شد؛ (أَمَّنَ بِهِ: به او اعتماد پیدا کرد، به او ایمان آورد. أَمَّنَ فَلَانًا به فلانی امنیت داد (انیس، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۶۱)

أَمِنَ: از ماده أَمِن گرفته شده و به گفته راغب در کتاب مفردات در اصل به معنی آرامش خاطر و آرامش نفس و از بین رفتن بیم و هراس است (شریعتمداری، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۱۰۵)

أَمَّنَ يُؤْمِنُ إِيْمَانًا بِهِ: به او ایمان آورد؛ أَمِنَ: أَمِنَ يَأْمَنُ أَمْنًا: در امن و امان شد امنیت یافت؛ الأَمْنُ و الأَمِين و الأَمِينُ در امن و امان و اطمینان خاطر است. الأَمْنُ مصدر أَمِن است اطمینان یافتن امنیت یافتن برطرف شدن ترس و بیم (معطوف، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۳۵).

کلمه امنیت ریشه در واژه «امن» از زبان عربی دارد و به معنی در امان و آسایش بودن، مصونیت از خطر و ترس و آرامش خاطر است. واژه «امن» یعنی بی گزند و بی آسیب و دارای آرامش. امنیت هم یعنی بی گزند و بی آسیبی یا حالتی که در آن گزند و خطر و آسیب راه ندارد و آرامش در آن برقرار است. در اصطلاح سیاسی و حقوقی به صورت امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی و بین المللی به کار برده می شود (آشوری، ۱۳۸۷، ص ۳۸)

امنیت به معنی حراست از یک فرد، جامعه، ملت و یک کشور در برابر تهدیدهای خارجی است و نقطه مقابل «تهدید» به شمار می رود، هر کشوری که بتواند تهدیدهای بالقوه و بالفعل را از میان بردارد، به آسایش و امنیت رسیده، مترادف امنیت: آرامش، امن، ایمنی، صلح است (ثروت، ۱۳۸۸، ص ۱۵۰).

۲_ تعریف سلامت

در میان گفتارهای روزمره افراد واژه «سلامت» یکی از واژه‌های بسیار پرکاربردی می‌باشد ولی معنای درستی از آن به دست نرسیده است. در بسیاری از نوشته‌ها و مکتوبات از این کلمه استفاده شده است اما متأسفانه تعریف دقیق و مشخصی از سلامت نیست، با توجه به اینکه اینجا به رابطه مستقیم با این عنوان مهم پرداخته می‌شود.

تعریف دقیقی از سلامت می‌توان اینگونه باشد: «دکتر ابوت» و «دکتر جونز» از دانشگاه «ویسکانسین» در زمینه سلامتی هفت مؤلفه را بیان کردند که سازمان جهانی بهداشت نیز تهیه کرده است که به اختصار به موارد مرتبط به آن پرداخته می‌شود. به طور خلاصه مؤلفه‌هایی که برای محقق کردن معنای حقیقی و تعریف سلامتی مؤثر و دخیل هستند عبارتند از: سلامت فیزیکی، ذهنی، عاطفی، محیط زندگی، اجتماعی، معنوی و شغلی است.

در تعریف سلامت فیزیکی و جسمی اینگونه بیان کردن سلامت جسمی به معنای توانمند بودن بدن در مقابل فعالیت‌های روزانه شخصی هر فرد و حفظ و نگهداری انرژی برای موارد اضطراری دوری کردن از بیماری‌ها و تناسب به کلی و روان بودن کارکرد بدن می‌باشد که به برنامه‌ها و مصداق‌های آن پرداخته خواهد شد (پایگاه جهانی بهداشت <https://www.who.int>).

۲_۱ سلامت ذهنی

در کوتاه‌ترین و کامل‌ترین تعریف از سلامت ذهنی می‌توان گفت مهارت یادگیری و رشد فکری را تحت عنوان سلامت ذهنی بیان کرده‌اند یا به معنای دیگر فرایند استفاده از ذهن برای فهم و درک بیشتر و عمیق‌تر به خود و نسبت به جهان اطراف را تحت این عنوان یعنی سلامت ذهنی بیان می‌کنند (صانعی، ۱۳۸۲، ص ۲۲).

۲_۲ سلامت عاطفی

سلامت عاطفی و هیجانی یعنی توانایی کنترل و مدیریت هیجانات به شکلی که در بیان آن‌ها به مشکل ایجاد نشود و شیوه رفتاری و اعمالی متناسب را نسبت به آن‌ها ابراز و انتخاب و در مقام عمل اعمال کرد، باید توجه داشت که کنترل هیجانات به معنای مخفی کردن این هیجانات نبوده بلکه به این معناست که در زمینه تصمیم‌گیری درست در مورد ابراز کردن آن‌ها

با توجه به شرایط فردی، بیرونی، زمانی و مکانی توجه ویژه‌ای را در نظر گرفت. مهمترین مطالب مرتبط با سلامت هوش هیجانی و مدیریت خشم است که در اینجا به آن پرداخته نمی‌شود (همان، ص ۳۲).

۲_۳_ سلامت محیط زندگی

در تعریف سلامت محیط زندگی اگرچه در اولین نگاه تعریفی ساده و قابل فهم به نظر می‌رسد اما در بیان علمی به این سادگی نیست و دارای پیچیدگی‌های می‌باشد.

تقریباً هر نکته‌ای که در محیط وجود دارد روی یکی از مؤلفه‌های زندگی و سلامتی ما تأثیرگذار است؛ یعنی هر آنچه در اطراف ما است می‌تواند به عنوان سلامت محیط زندگی هر یک از اشخاص مؤثر بوده و آن را تحت تأثیر خود قرار بدهد. سالم بودن فضای فیزیکی برای کار و زندگی به سلامتی شخص بستگی دارد (سایت متمم <https://motamem.org>).

۲_۴_ سلامت اجتماعی

سلامت محیط زیست بیشتر ناظر به مکان فیزیکی شخص و اشیاء است برعکس آن سلامت

اجتماعی مربوط به مسائل روانی فرد که به خود شخص برمی‌گردد بستگی دارد.



سلامت اجتماعی به معنای توانایی تعامل برقراری و ارتباط‌گیری با فضا و محیط اطراف و ایجاد ارتباط رضایت‌بخش بین فرد با خانواده، اجتماع و اطراف خود، می‌باشد. سلامت اجتماعی، توانمندی ارتباطی صادقانه با دیگران، مدیریت کنش‌ها و واکنش‌های

فردی به شیوه سالم و اخلاقی در چهارچوب شرایط و زمان‌های مختلف که از مهمترین نکات در سلامت اجتماعی فرد است، می‌باشد (فخیم علی‌زاده، ۱۳۹۰، ص ۶۰)

۲_۵_ سلامت معنوی

سلامت معنوی می‌توان به این معنا اشاره کرد که این سلامت ناظر به معنویات باورها و تفکرات کفر داشته و ارتباط و اتصال انسان‌ها را با یکدیگر برقرار می‌کند، قابل ذکر است که از لحاظ دینی سلامت معنوی: یعنی سلامت در تفکرات و آنچه که برای رسیدن به سعادت مؤثر و لازم است. یعنی نگرش‌ها و باورهای متفاوتی در زمینه ارتباط افراد با خود، خانواده و دیگران می‌باشد که در این میان هدف از زندگی نیز مطرح بوده و سؤالات اساسی را شامل می‌شود.

این نوع سلامت توجه انسانی به فطرت خود فراگیری عمیق‌تر را در پی دارد که در دین اسلام برای سلامتی معنوی در زمینه فضائل و رذائل اخلاقی احادیث بسیار مطرح است. باورهای انسانی نسبت به وجود خود، وجود خالق و مخلوقات دیگر را بیان می‌کند. اسلام از لحاظ طبیعی این مفاهیم و سؤالاتی که در راستای ایجاد سلامت معنوی باشد را به خوبی پاسخ داده و سلامت معنوی یک فرد مسلمان به شدت از فرد غیر مسلمان قوی‌تر است (صانعی، ۱۳۸۲، ص ۲۲).

۲_۶_ سلامت شغلی

سلامت شغلی یعنی: فرد نسبت به شغل خود رضایت داشته باشد و این رضایت سبب می‌شود فرد کارهای خوبی را ایجاد کند که آن کار معنا داشته باشد، تا بتواند منافع مالی خود را با توجه به سبک زندگی درست ایجاد کند، در زمینه سلامت و رضایت شغلی مدیریت منابع انسانی و رفتار سازمانی نیز مطرح است که به آن پرداخته نمی‌شود (همان، ص ۲۶).

۳_ امنیت^۱

امنیت در زندگی انسان بسیار مهم بوده و تأثیر زیادی بر مسائل زندگی می‌گذارد، انگیزه‌های زندگی جمعی و تحقق جوامع مدنی ایجاد امنیت بوده و تأمین آن را لازم و ضروری می‌دانند به شکلی که در تاریخ از گذشته تا امروز از کارکردهای اصلی جوامع بشری و حاکم‌های آن‌ها تأمین امنیت مردم و حفاظت از آنان در مقابل دشمن‌ها و خطرات می‌باشد.

توجه در زمینه زندگی هر انسان ریشه‌دارترین نیاز هر شخص را در طول حیات خود، نداشتن ترس از بروز خطرات طبیعی و غیرطبیعی به دلیل این است که امنیت روحی و روانی

^۱ security

با وجود امنیت از بروز خطرات طبیعی فراهم شده است. اگر امنیت یک شخص به هر علتی از جهتی تأمین نشود پس آرامش روانی و روحی نداشته و طول حیات مادی و معنوی خود را به خوبی سپری نمی‌کند، البته اگر بلایای طبیعی و خطرات که به خاطر عدم امنیت بوده است.

اهمیت امنیت

در میان آیات و روایات در زمینه امنیت بسیار بیان شده است که به صورت ویژه به اهمیت امنیت پرداخته است، به عنوان مثال در سوره قریش به آن اشاره شده:

II لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۖ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۚ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ O (قریش (۱۰۶)، ۴-۱) برای اینکه قریش با هم و الفت گیرند و تمام طول سال ثابت و برقرار بماند باید خداوند متعال را بپرستند که به هنگام گرسنگی طعام داد و از ترس و خطر ایشان را ایمن ساخت. در جای دیگر این گونه ذکر شده است:

II وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ O (انفال (۸)، آیه ۲۶)؛ «آن زمان را به یاد آورید که تعداد شما کم بود و در زمین به استضعاف کشانده شده بودید و اینکه مردم آن شما را ربوده و آزار دهند در ترس و وحشت به سر می بردید سپس خداوند متعال پناهتان داد و با مسرت خود یاریتان کرد و پاکیزه هارو زیدان ساخت شاید سپاسگزار باشید»

که در این آیه مبارکه به تأمین امنیت برای مسلمین از جانب خداوند متعال اشاره شده است که در این آیه مبارکه به تأمین امنیت برای مسلمین از جانب خداوند متعال اشاره شده است در قرآن کریم در وصف شهر مکه امنیت به عنوان مهم‌ترین شاخص‌های این شهر نیز سخن به میان آمده است و به بیان‌های مختلف این ویژگی مورد توجه قرار گرفته است که به صورت اجمالی به شرح زیر است:

* آیات سوره مبارکه تین ۱ تا ۳، *سوره مبارکه عنکبوت آیه ۶۷، *سوره مبارکه قصص آیه ۵۷، *سوره مبارکه ابراهیم آیه ۳۷، *سوره مبارکه بقره آیات ۱۲۵ و ۱۲۶. که در زمینه شاخص‌های اصلی شهر مکه در زمینه امنیت اشاره شده است (طبرسی، ۱۳۵۰، ص ۳۸۹).

۴_ امنیت اجتماعی اسلام

دین مبین اسلام نیز در زمینه امنیت اجتماعی توجه ویژه‌ای دارد حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) در حدیثی فرمودند: «بدترین جا برای سکونت جایی است که ساکنین در آن امنیت نداشته باشند» (حسینی دشتی، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۵۲۳) و امام صادق (ع) نیز فرمودند: «سه چیز است که عموم مردم بدان نیازمندند: امنیت و عدالت و فراوانی نعمت» (همان، ص ۵۲۴)

همانگونه که از این احادیث دانسته می‌شود از نظر اولیای الهی که رهبران حقیقی بشریت می‌باشند، مسئله «امنیت» از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی موضوع «عدالت» نیز که خود در ردیف والاترین ارزش‌های الهی و انسانی قرار دارد نسبت به آن در درجه دوم قرار دارد، چرا که تا امنیت و آرامش در جامعه‌ای برقرار نباشد، برقراری عدالت نیز امری محال و غیرممکن خواهد بود. در واقع پایه‌ریزی و ایجاد یک تمدن و زندگی انسانی اصیل که «عدالت» یکی از پایه‌ها و بنیان‌های آن است، بدون تأمین و برقراری «امنیت» ممکن نیست.

«ویل دورانت» مورخ و محقق مشهور غرب در کتاب «تاریخ تمدن» این نکته را متذکر گردیده و می‌گوید: «ظهور تمدن هنگامی امکان پذیر است که هرج و مرج و ناامنی پایان پذیرفته باشد؛ زیرا فقط هنگام از بین رفتن ترس است که کنجکاوی و احتیاج به ابداع و اختراع به کار می‌افتد و انسان خود را تسلیم غریزه‌ای می‌کند که او را به شکل طبیعی به راه کسب علم و معرفت و تهیه‌ی وسایل بهبود زندگی سوق می‌دهد» (ویل دورانت، ۱۳۳۷، ج ۱، ص ۵).

قرآن کریم به عنوان اصلی‌ترین قانون و اساسی‌ترین قانون هدایت بشر و نسخه شفابخش روحی و جسم انسان‌ها و پوشش دهنده تمام نیازهای روحی و روانی جهت نیل به سعادت ابدی را در بردارد در آیات بسیاری ضمن بیان اهمیت موضوع و اهمیت مخاطبان خود را نسبت به اهمیت آن ذکر می‌کند:

۴_۱_ آیه اول

یکی از مشهورترین آیات قرآن کریم که به موضوع امنیت اشاره شده است آیه ۱۲۶ سوره مبارکه بقره مجتمع پیامبر (ص) می‌باشد حضرت ابراهیم در سرزمین مردم مکه می‌باشد:

«و به یادآور هنگامی که ابراهیم عرض کرد: پروردگارا! این سرزمین را شهر امنی قرار داده و اهل آن را، آن‌ها که ایمان به خدا و روز بازپسین آورده‌اند از ثمرات (گوناگون) روزی ده...».

این دعا درحالی که به پیشگاه الهی عرضه شده است که مکه تدریجاً شکل شهری را به خود گرفته و قبيله جرهم در آنجا ساکن شده بودند و پیدایش زمزم آنجا را قابل سکونت ساخته بود (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۰، ص ۳۶۵).

۴_۲_ آیه دوم

در این آیه خداوند بیان می‌کند که شما را در سرزمینی امن قرار داده‌ام و منظور سرزمین مکه که مکانی امن است را بیان کرده است، در سوره مبارکه قصص آیه ۵۷ خداوند فرموده است:

II وَ قَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَى مَعَكَ تَخْطِفُ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجَبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ O؛ آن‌ها گفتند: ما اگر هدایت را همراه تو پذیرا شویم ما را از سرزمین‌مان می‌ربایند! آیا ما حرم امنی در اختیار آن‌ها قرارندادیم که ثمرات هرچیزی (ازهرشهر و دیاری) به سوی آن آورده می‌شود؛ ولی اکثر آن‌ها نمی‌دانند!

در منابع تفسیری مسلمین در زمینه این آیه شریفه و شأن نزول قرآن آمده است شخصیتی به نام حارث بن عبد مناف خدمت پیغمبر O شرفیاب شد و گفت:

«تنها چیزی که باعث می‌شود ما از پیوستن به شما و اسلام آوردن دوری کنیم این است که ما از عرب و قدرت او می‌ترسیم در صورت مسلمان شدن ما از سرزمین‌مان بیرون انداخته و مورد اذیت قرار می‌دهند اگر این مطلب نبود ما مسلمان می‌شدیم» (رازی، ۱۳۶۹، ج ۱۵، ص ۱۵۴) و در پاسخ به آن‌ها خداوند متعال این واقعیت را به آن‌ها متذکر شد که: «ما شهر مکه را مکانی امن قرار ندادیم که در آن با آسودگی زندگی می‌کنید و ثمرات آن بهره می‌برید پس از چه می‌ترسید همان که این شهر را برای شما امنیت برقرار کرده است قادر است شما را از شر و آزار عرب نیز ایمن بدارد» (همان)

این خداوند است که امنیت را برای انسان‌ها فراهم کرده است و به تبع خواسته است که این امنیت را حفظ کنند حتی به فرستاده‌های خود اهمیت این موضوع را بیان کرده است (همان)

۴_۳_ آیه سوم

در جای دیگر خداوند درمورد امن و امنیت بیان می‌کند که کسانی که کفران نعمت می‌کنند مثل سیلی است که همه جا را خراب کرده است که:

II وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ O (نحل (۱۶): ۱۱۲)؛ «خداوند (برای آنان که کفران نعمت می‌کند) مثلی زده است؛ منطقه‌ای را که امن و آرام و مطمئن بوده و همواره روزی‌اش به‌طور وافر از هر مکانی فرا می‌رسیده است».

تفسیر نمونه در مورد این آیه می‌گوید:

در این آیه سه ویژگی و خصوصیت برای یک سرزمین آباد و قابل سکونت و زندگی ذکر گردیده که به ترتیب عبارتند از: امنیت، اعتماد و اطمینان به تداوم حیات در آن و وجود رزق و روزی فراوان؛ که در رأس همه کسانی که می‌خواهند سرزمینی آباد و آزاد و مستقل داشته باشند که باید قبل از هر چیز به مسئله «امنیت» پرداخت؛ سپس مردم را به آینده خود در آن منطقه امیدوار ساخت و به دنبال آن چرخ‌های اقتصادی را به حرکت درآورد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۱، ص ۴۳۳).

۴_۴_ آیه چهارم

یکی از بهترین داستان‌های قرآن که از زبان خود قرآن و دین اسلام به عنوان احسن القصص نامیده شده است داستان حضرت یوسف O و زندگی اوست که به طور مفصل در سوره مبارکه یوسف بیان شده است در ذیل آیه ۹۹ سوره اینگونه می‌خوانیم :

II فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبْوِيَّهُ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ O؛ → هنگامی که بر یوسف O وارد شدند او پدر و مادر خود را در آغوش گرفت و گفت همگی داخل مصر شوید آن شاء الله در امن و امان خواهید بود».

از محتوا و هوای این آیه فهمیده می‌شود که پس از آنکه یعقوب O از وجود و سلامت یوسف O آگاه شد و پس از سال‌های بسیار زیاد به تحمل رنج هجران و دوری فرزند خودش به همراه بقیه فرزندان وارد شهر مثل شدند و یوسف O از اینکه با بالاترین مقام حکومتی سرزمین مسلمانان شده بود به جهت استقبال از پدر و مادر و برادران خود به دروازه شهر آمد و آنان را به زندگی پاک و خوب همراه با برخورداری از امنیت کامل در مصر مژده می‌دهد.

آیت الله مکارم در تفسیر این آیه می‌فرماید:

یوسف از میان تمام مواهب و نعمت‌های موجود در مصر، انگشت روی مسئله امنیت گذاشت و به پدر و مادر خود و برادرانش گفت: «وارد مصر شوید که این شاء الله در امنیت خواهید بود» این

نشان می‌دهد که نعمت امنیت ریشه‌ی همه نعمت‌ها است؛ زیرا هرگاه امنیت از میان برود، سایر مسائل رفاهی و مواهب مادی و معنوی نیز به خطر خواهد افتاد. در یک محیط ناامن، نه اطاعت خدا مقدور است و نه زندگی توأم با سربلندی و آسودگی فکر و نه تلاش و کوشش و جهاد برای پیشبرد هدف‌های اجتماعی (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۰، ص ۳۳۶).

۴_۵_ آیه پنجم

هر کسی چیزی را مقرب و مورد ستایش می‌داند: یکی مال، اولاد، علم و... ولی خداوند تقرب را در ایمان و علل صالح می‌داند که در آیه ۳۷ از سوره مبارکه سبأ فرموده است:

II وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعِيفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرَفَاتِ آمِنُونَ O؛ «اموال و فرزندان شما هرگز شما را نزد ما مقرب و نزدیک نمی‌سازد و به جز کسانی که ایمان بیاورند و عمل صالح انجام دهند که برای آنان پاداش مضاعف در برابر اعمالی است که انجام داده‌اند و آنها در غرفه‌های (بهشتی) در (نهایت) امنیت خواهند بود».

در این آیه شریفه که بیانگر عاقبت نیک و سعادت‌مند بهشتیان است از جمله نعم الهی که در سرای جاوید یعنی بهشت موعود از سوی خداوند به آنان ارزانی می‌شود را «امنیت» بر می‌شمرد و همین خود، بیان‌کننده‌ی ارزش و اهمیت والای این مقوله از نظر قرآن کریم و خداوند است که حتی بودن آن را در بهشت در ردیف پاداش‌های بهشتیان ذکر می‌فرماید. البته تذکر این نعمت بزرگ یعنی امنیت در بهشت، مختص این آیه شریفه نمی‌باشد بلکه در آیات دیگر نیز مورد اشاره قرار گرفته که از آن جمله باید به آیه ۴۶ از سوره مبارکه حجر اشاره نمود، آنجا که بهشتیان از سوی فرشتگان الهی مورد خطاب واقع شده و به آنان گفته می‌شود: II ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ O؛ «<داخل این باغ‌ها (بهشتی) شوید با سلامت و امنیت».

اما در آیه مورد بحث (آیه ۳۷ سبأ) تعبیر به ءآمنون (کسانی که در امنیت به سر می‌برند) در مورد بهشتیان تعبیر بسیار جامعی است که آرامش روح و جسم آن‌ها از هر نظر منعکس می‌کند، چرا که نه ترس فنا و زوال و مرگ دارند، نه ترس هجوم دشمن و نه بیماری و آفت و اندوه، نه حتی ترس از ترس! و نعمتی برتر از این نیست که انسان از هر نظر در امنیت به سر برد، همانگونه که بلایی بدتر از ناامنی در جنبه‌های مختلف زندگی وجود ندارد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ص ۱۱۰).

نتیجه آنکه «امنیت» آنچنان از ارزش والایی برخوردار است که بهشت با تمام خوبی‌ها و امتیازات و نعمت‌هایش بدون آن گوارا نخواهد بود و تمام نعم این دارالسلام با بودن امنیت است که قابل بهره‌برداری و استفاده می‌شوند و به کام بهشتیان شیرین می‌گردد. به تعبیر دیگر «بهشت ناامن!» جز دوزخی سراسر رنج و مشقت چیز دیگری نخواهد بود و با امنیت است که بهشت، بهشت می‌شود (همان، ص ۱۱۱).

۵_ تقسیم امنیت

باید به این نکته توجه داشت که امنیت به طور کلی به دو دسته اساسی تقسیم می‌شود که تمام تقسیم‌بندی‌های دیگر نیز در همین چارچوب قرار می‌گیرند که به صورت خلاصه پرداخته شده؛ اما به صورت کلی امنیت در حوزه امنیت فردی و در حوزه امنیت اجتماعی قابل بحث و تقسیم است که با رویکرد دینی بیان شده است:

۵_۱_ امنیت فردی

رابطه شدید بین امنیت فردی و امنیت اجتماعی بی شک رابطه‌ای از جز به کل است و اینگونه است که برای ترمیم و بهبود یک کل باید به طریق و اجزای آن تطهیر شده و از هر گونه نقص برپیش بند رابطه بین امنیت فردی و اجتماعی توأم است و تصور آن‌ها بدون یکدیگر امکان پذیر نیست.

اسلام می‌خواهد مسلمانان در چارچوب امنیتی زندگی کنند و زمانی که یک فرد از رفتارهای اشخاص دیگر حتی زبان آن‌ها در امنیت قرار بگیرد، این یعنی تحقق جامع‌های که تمام ابعاد امنیت را از ریزترین نکات آن تا بالاترین آن در بر دارد پیامبر اکرم O در این زمینه می‌فرماید:

II أَنْ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَ مَالَهُ وَ عَرَضَهُ وَ أَنْ يَظُنَّ بِهِ السُّوءَ O (فیض کاشانی، ۱۴۷،

ص ۲۶۸)؛ «خداوند خون و مال و آبروی مسلمانان و همچنین گمان بد بردن درباره او را برای دیگران حرام کرده است».

اسلام آنچه که باعث می‌شود یک انسان اضطراب، ترس و ناامنی داشته باشد را ممنوع دانسته و عمل به آن را خط قرمز خود قرار داده است اگرچه بعضی از آنچه که انسان انجام می‌دهد جهت سلب امنیت افراد به صورت مستقیم نبوده و زمینه‌سازی برای از بین بردن امنیت او است را نیز اسلام حرام می‌داند مانند: عیب‌جویی، سوءظن، بدگمانی، غیبت، القاب زشت و ناپسند، ریختن آبروی دیگران (همان).

۵_۲_ امنیت اجتماعی

اصلی‌ترین و ریشه‌دارترین شرط برای زندگی آن هم به صورت اجتماع و جامعه مدنی امنیت است لذا جامعه می‌تواند به سمت سعادت جاودانه خود نیل پیدا کند که در ابتدایی‌ترین گام‌های خود از امنیت اجتماعی برقرار باشد برخورداری از تمدن بزرگ که در امنیت و آرامش از دزدی‌ها راهزنی‌ها بی بند و باری‌ها ناهنجاری‌ها و تمام مشکلات اخلاقی آن‌ها پاکن باشد امکان پذیر نیست و لذا در زبان تاریخ نیز ذوالقرنین برای قومی که سلب امنیت از آن‌ها شده بود و در خطر دشمنان همچون یاجوج و ماجوج قرار داشتند.

نقد اندیشه خود برای آن‌ها در راستای تأمین امنیت آن‌ها تلاش کرده صدها محکم برای حفاظت از آن‌ها ساخت که در تاریخ ضرب المثل به استحکام و سنبل دوام و بقا باقی ماند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰، ج ۱۲، ص ۵۳۹) به همین جهت در اسلام سخت‌ترین مجازات‌ها و کیفرهای انسانی برای کسانی گرفته شده است که امنیت جامعه را به خطر می‌اندازند مانند قتل قصاص قطع دست تبعید و یا تعزیه از این رو مشخص می‌شود که دین مبین اسلام توجه خاص و ویژه‌ای به امنیت داشته و آن را از اساسی‌ترین ارکان حیات انسانی و از مهمترین مقدمات رسیدن به کمالات تحقق و امنیت را می‌داند که در ادامه به صورت تفصیلی به امنیت اجتماعی پرداخته خواهد شد (آشوری، ۱۳۷۶، ص ۳۸).

۶_ تفاوت امنیت اجتماعی و تأمین اجتماعی در امنیت انسانی

انسان‌ها ناگزیر با توجه به جایگاه خود چاره‌ای جز عضویت در اجتماعات و گروه‌های اجتماعی اطراف خود را ندارند و برای تحقق و تحکیم این امنیت اجتماعی باید تلاش کنند و این را حمایت اجتماعی می‌نماید. امنیت اجتماعی اطمینان خاطر است که جامعه و گروه اصلی‌ترین نقش را در آن دارند لازم به ذکر است.

تفاوت بین امنیت اجتماعی و تأمین اجتماعی نیز قابل توجه است که امنیت اجتماعی توجه ویژه‌ای به تدارک سلامت افراد جامعه و در مقابل اقدامات خشونت‌آمیز و رفع دغدغه‌های ذهنی آن‌ها دارد تفاوت امنیت اجتماعی و تأمین اجتماعی فقط ناظر به نگرانی‌های جامعه در مواردی خاص دارد تفاوت بین امنیت انسانی و امنیت اجتماعی نیست همان طور که از الفاظ آن‌ها روشن است این است که در امنیت انسانی فرد محوری مد نظر بوده اما در امنیت اجتماعی امنیت فرد با توجه به جامعه است (ناصری راد، ۱۳۸۹، ص ۸۵). در اینجا به چند مؤلفه امنیت اجتماعی پرداخته شده است:

۶_۱_ امنیت اجتماعی در دنیا

در تمام کشورهای دنیای اجتماعی یکی از اساسی‌ترین مقوله‌های حکومتی است و تمام دانشمندان و اندیشمندان این عرصه برخلاف دیدگاه سنتی معتقدند که امنیت اجتماعی تحت عنوان امنیت ملی قرار گرفته و امنیت ملی فقط خلاصه‌ای در امنیت نظامی و دفاع از خاک نمی‌باشد روشن است که به خطر افتادن امنیت اجتماعی مقدمه‌ای برای به خطر افتادن جدی امنیت ملی باشد احساس تهدید یک گروه نسبت به هویت حقیقی خود نسبت به سال‌های خود نسبت به زبان و فرهنگ خود می‌تواند در بلند مدت امنیت ملی امنیت نظام حاکم بر آن ملیت و نظام سیاسی را با تهدیدات بسیار بسیار جدی مواجه کند.

حفظ امنیت اجتماعی مانند زبان فرهنگ هویت و سایر احساس انسجام فرهنگی در میان آحاد جامعه ایجاد کرده که مانع از نفوذ دشمنان و مخلان امنیت ملی در درون یک جامعه را رقم خواهد زد که در نتیجه کاهش احساس ناامنی اجتماعی در میان گروه‌های مختلف قومی و فرهنگی منجر به ناامنی سیاسی و امنیتی یک اجتماع کشور باشد لذا در یک نگاه کلی و کلان می‌توان امنیت ملی را از این سری به عنوان امنیت اجتماعی نشأت گرفته دانست (بیرو، ۱۳۷۰، ص ۱۵۷).

۶_۲_ شاخصه های امنیت اجتماعی

در زمینه اینکه شاخص‌ها و معیارهای امنیت اجتماعی چه چیزهایی می‌باشند :

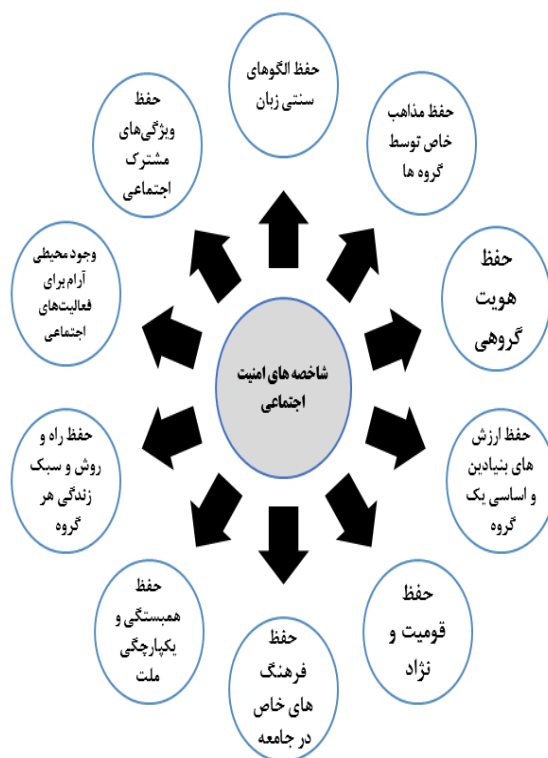
- نبود تهدید ارزش‌های مشترک
- امید به آینده
- تامین نیازهای امنیتی مردم
- نداشتن ترس و هراس از آینده
- بهبود خدمات

- احساس خوشنودی و رضایت
- عدم ضعف واحد خانواده
- مندی آحاد ملت
- وجود آزادی امکان مشارکت
- کاهش نابرابری درآمدها و ثروت
- سیاسی اجتماعی عضویت در گروه‌های مانند خانواده حزب و سازمان که از هویت فرهنگی و ارزش خاصی برخوردارند
- نبود بیکاری
- ناامیدی از چشم انداز زندگی
- موارد بالا را می‌توان به عنوان نمونه و بخشی از شاخصه‌های تحقق بخش امنیت جامعه نام برد
- و به طور کلی می‌توان شاخصه‌های امنیت اجتماعی در منابع علمی موجود را این گونه تقسیم کرد:

- حفظ الگوهای سنتی زبان
- حفظ فرهنگ های خاص در جامعه
- حفظ مذاهب خاص توسط گروه ها
- حفظ هویت گروهی
- حفظ قومیت و نژاد حفظ ارزش های بنیادین و اساسی یک گروه
- حفظ راه و روش و سبک زندگی هر گروه
- حفظ همبستگی و یکپارچگی ملت
- حفظ ویژگی‌های مشترک

اجتماعی

- وجود محیطی آرام برای فعالیت‌های اجتماعی
-



۳_۶_ سلامت اجتماعی، فرد گرایی و جمع گرایی

البته در راستای این دست نوشته باید توجه داشت که دو بعدی ده فردگرایی جمع گرایی دامنه های بسیاری از رفتارهای انسانی را تحت تأثیر قرار می دهند چراکه رفتارهای یک انسان تحت تأثیر فرهنگی است که در آن رشد می کند و شامل فرهنگ هایی مانند قوانین آداب و ارزش های حاکم بر جامعه است.

یکی از شناخته ترین الگوهای فرهنگی فردگرایی و جمع گرایی است دوباره فردگرایی و جمعی های دامنه وسیعی از رفتارها را در چارچوب های فرهنگ های گوناگون تحت تأثیر قرار داده است افراد برحسب فردگرایی و جمع گرایی از نیازهای روانشناسی متفاوتی برخوردارند به این ترتیب که در فرهنگ فردگرا مردم خود اتکا خودپسندانه در حالی که فرهنگ های جمع گرا طلب یاری رساند و حمایت هستند ابهام مفهوم و فردگرایی موجب ظهور و مناقشات و سوء

برداشت‌های متفاوت شده است به طور کلی می‌توان گفت فرد گرا به دو صورت مثبت و منفی در نظر گرفت و سوی مثبت آن متناظر به خودبستگی خود مدعی مسئولیت‌پذیری و سوی منفی آن طرف دیگری و انزوا خودشیفتگی و خودخواهی است که مخل نظم و توسعه اجتماعی به شمار می‌رود (همان).

۴_۶_ رابطه سلامت فردی و امنیت اجتماعی

در زمینه ارتباط رابطه بین سلامت فردی و امنیت اجتماعی می‌توان گفت افراد بر حسب رفتارهای فردی به سلامت فردی خود از ابعاد مختلف واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند و این میزان در جوامع و فرهنگ‌های مختلف در جریان فرایند جامعه‌پذیری نتایج متفاوتی خواهد داشت.

امروزه با رشد و پیشرفت جوامع و اهمیت یافتن بهبود و کیفیت زندگی این بار کمتر شناخته شده و سلامت فردی نیز کمرنگ‌تر به نظر می‌رسد. بسیاری از پژوهش‌گران سلامت اساسی‌ترین جزء رفاه جامعه به شمار می‌آورند همانطور که در ابتدای این دست‌نوشته بیان شد رابطه بین سلامت فردی و امنیت اجتماعی رابطه جز به کل بودجه و در واقع سلامت اجتماعی به نوعی بهداشت روانی فردی و اجتماعی است اشخاصی که سلامت اجتماعی برخوردار باشند غالباً در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که ثبات انسجام و اتحاد بیشتری برخوردار است.

احتمالاً در راستای گام‌های اجتماعی و معاشرت‌های اجتماعی ایجاد کننده امنیت اجتماعی برای دیگران است نیست می‌توانند مؤثر و مشارکت خوبی داشته باشند باید انتظار داشت تا به آن‌ها با هنجارهای اجتماعی بیشتر بوده و در قرار دادن شرایط مناسب برای دیگران نقش مهمی در پیشگیری از انحرافات و ابعاد فراتر از قلمروی رفتارهای فردی داشته باشد در حقیقت سلامت اجتماعی ارزیابی رفتارهای معنادار مثبت و منفی فرد در ارتباط با دیگران است یکی از اساسی‌ترین شاخص‌های سلامتی هر کشوری دارا بودن افراد مهم کشور و آن جامعه می‌باشد.

سلامت افراد یکی از اساسی‌ترین بنیان‌های اصلی جامعه متعادل است و بقای هر جامعه‌ای به افراد تشکیل دهنده آن بستگی دارد سلامت به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی افراد تأثیرگذار است و به همین خاطر از قدیم الایام موضوع سلامتی مورد توجه علما و بزرگان و تحقیقات جدید در زمینه سلامتی جسمی و همچنین سلامت روانی افراد قرار گرفته است.

البته لازم به ذکر است نکته که ما اشاره به سلامتی می‌کنیم تمام اقسام آن را شامل شده و به طور کلی و نحوه کلان شامل سلامتی روحی و جسمی می‌شود (بیرو، ۱۳۷۰، ص ۱۵۹).

۶_۵ ارتقا امنیت اجتماعی

نکته بسیار مهم و ضروری در زمینه امنیت اجتماعی این است که اگر یک جامعه از سلامت اجتماعی کامل برخوردار باشد به تبع آن از امنیت اجتماعی بالایی برخوردار بوده و جامعه‌ای ایمن را در سطح اجتماع خود به خود خواهد دید در بحث بالا بردن امنیت اجتماعی توجه به روابط اجتماعی و توجه به ارزش‌ها و هنجارهای شهری پیروی از قانون پیروی از قوانین شهروند مداری مشارکت و استمرار در برنامه ریزی‌های محلی را می‌توان اشاره نمود.

بردن امنیت اجتماعی در سطح کلان شهرها همراه با آگاهی بخشی و بالا بردن فرهنگ مدنی و رشد سرمایه‌های انسانی و اجتماعی تقویت اطلاع‌رسانی افزایش مهارت‌های اساسی و اجتماعی شهروندان همراه است یعنی به طور کلی با ارتفاع این معیارها در رشد اجتماعی یک جامعه به صورت کلان بسیار مؤثر بوده و قابل توجه است از طرفی نداشتن سلامت اجتماعی حاصل از عدم جذب افراد در شبکه‌های اجتماعی و در نتیجه جامعه پذیر نبودن آن‌ها را به دنبال خواهد داشت.

سلامت اجتماعی اصلی‌ترین عامل در کنترل آسیب‌های مسائل اجتماعی و حفظ نظم اجتماعی یک جامعه می‌باشد سلامت اجتماعی با توجه به تمرکز روی افراد یک جامعه و شهروندان در ارتباط با تعامل میان فردی خود یعنی ارتباط آنها با افراد نزدیک خود مانند ملاقات با دوستان آشنایان و سایرین و در رفتارهای اجتماعی آن‌ها یعنی عضویت در گروه‌ها انجمن‌ها احزاب‌ها شبکه‌های اجتماعی ساختار شهری و سنجش قرار می‌گیرد با توجه به اینکه سلامت اجتماعی پدیده‌ای اساس آن عمومی مبتنی بر وظایف اجتماعی و گروهی است که انسان در بدن ساختارهای گروهی و اجتماعی با آن مواجه است. از این‌رو رفتارهای فردی و اجتماعی به عنوان الگوهای رفتار فرهنگی می‌تواند در شکل‌گیری سلامت اجتماعی نقش مهم و محوری را داشته باشد به این خاطر که رفتار آدمی تحت تأثیر فرهنگ است و در رشد فرهنگ شامل قوانین آداب و ارزش‌های حاکم بر جامعه است (فخیم علی‌زاده، ۱۳۹۰، ص ۱۵۰).

۶_۶_ دلیل نیازمندی به امنیت

از آنجا که اصلی‌ترین هدف خلقت انسان را می‌توان به نیل به سوی سعادت اخروی به واسطه عبودیت و بندگی در پیشگاه خداوند دانست همچنان که در آیه ۵۶ سوره مبارکه ذاریات به آن اشاره شده است:

انسان هرگاه در مسیر عبودیت حرکت می‌کند در جامعه توحید و یگانگی متجلی می‌شود بنابراین هرگونه پدیده اجتماعی که مغایر با توحید و هدف اصلی و الهی آن باشد به نوعی فضای امنی را برای اولویت‌بندی از بین برده و زمینه‌های ناامنی مذهبی و فرهنگی را فراهم می‌کند به همین دلیل در بسیاری از آیات قرآن کریم خداوند متعال مسلمانان را به جهاد با عوامل ناامنی دعوت کرده تا با از بین بردن این امنیت اجتماعی در سطح جامعه برقرار شده و مؤمنین و بندگان خداوند دهد این آرامش بتوانند با بندگی به خداوند کسب فضائل به هدف اصلی خلقت خود دست پیدا کند.

II وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجَكُمُ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْتُلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوا فِيهِ فَإِنْ قَتَلْتُمْ فَاغْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ O (بقره ۲): (۱۹۱)؛ «و آن‌ها را هر کجا یافتید، به قتل برسانید! و از آن جا که شما را بیرون ساختند، آنها را بیرون کنید! و فتنه از کشتار هم بدتر است! و با آنها، در نزد مسجد الحرام (در منطقه حرم)، جنگ نکنید! مگر اینکه در آن جا با شما بجنگند. پس اگر با شما پیکار کردند، آنها را به قتل برسانید! چنین است جزای کافران»

در آیه قرآن نیز بیان شده است که دلیل نیازمندی به امنیت آسایش و آرامش دانسته است که با ناامنی مذهبی و فرهنگی باید مقابله کرد چون فتنه از کشتار هم بدتر است (همان، ص ۱۵۲).

جمع بندی

در زمینه ارتباط رابطه بین سلامت فردی و امنیت اجتماعی افراد بر حسب رفتارهای فردی به سلامت فردی خود از ابعاد مختلف واکنش‌های متفاوتی نشان می‌دهند و این میزان در جوامع و فرهنگ‌های مختلف در جریان فرایند جامعه پذیری نتایج متفاوتی خواهد داشت. امروزه با رشد و پیشرفت جوامع و اهمیت یافتن بهبود و کیفیت زندگی این بار کمتر شناخته شده و سلامت فردی نیز کمرنگ‌تر است. بسیاری از پژوهشگران سلامت اساسی‌ترین جزء رفاه جامعه به شمار می‌آورند.

رابطه بین سلامت فردی و امنیت اجتماعی رابطه جز به کل است و در واقع سلامت اجتماعی به نوعی بهداشت روانی فردی و اجتماعی است. اشخاصی که از سلامت اجتماعی برخوردار باشند غالباً در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که ثبات انسجام و اتحاد بیشتری برخوردار است و در راستای گام‌های اجتماعی و معاشرت‌های اجتماعی ایجاد کننده امنیت اجتماعی برای دیگران است، می‌تواند مؤثر باشد و باید انتظار داشت تا به آنها با هنجارهای اجتماعی بیشتر بوده و در قرار دادن شرایط مناسب برای دیگران نقش مهمی در پیشگیری از انحرافات و ابعاد فراتر از قلمروی رفتارهای فردی داشته باشد.

سلامت اجتماعی ارزیابی رفتارهای معنادار مثبت و منفی فرد در ارتباط با دیگران است یکی از اساسی‌ترین شاخص‌های سلامتی هر کشوری دارا بودن افراد مهم کشور و آن جامعه می‌باشد سلامت افراد یکی از اساسی‌ترین بنیان‌های اصلی جامعه متعادل است و بقای هر جامعه‌ای به افراد تشکیل دهنده آن بستگی دارد.

سلامت به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی افراد تأثیرگذار است و به همین خاطر از گذشته موضوع سلامتی مورد توجه علما و بزرگان و تحقیقات جدید در زمینه سلامتی جسمی و همچنین سلامت روانی افراد قرار گرفته است البته تمام اقسام آن را شامل شده و به طور کلی و نحوه کلان شامل سلامتی روحی و جسمی می‌شود.

فهرست منابع

*قرآن

کتاب فارسی

- ۱_ انیس، ابراهیم؛ فرهنگ المعجم الوسیط، محمد بندر ریگی، قم، انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹ه.ش.
- ۲_ آشوری، داریوش؛ دانشنامه سیاسی، چاپ شانزدهم، بی‌جا، نشر مروارید، ۱۳۷۶ه.ش.
- ۳_ بیرو، آلن؛ فرهنگ علوم اجتماعی، باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۷۰ه.ش.
- ۴_ حسینی دشتی، سیدمصطفی، فرهنگ معارف و معاریف، تهران، انتشارات دارالفکر، ۱۳۹۳ه.ش، ج ۲.
- ۵_ رازی، ابوالفتح؛ روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، مشهد، آستان قدس رضوی بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۶۹ه.ش، ج ۱۵.
- ۶_ شریعتمداری، جعفر؛ شرح و تفسیر لغات قرآن، مشهد، انتشارات قدس رضوی، ۱۳۷۲ه.ش، ج ۱.
- ۷_ صانعی، سید مهدی، بهداشت و روان در اسلام، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۲ه.ش.
- ۸_ طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمعالبیان، هاشم رسولی، تهران، فراهانی، ۱۳۵۰ه.ش، ج ۶.
- ۹_ علینقی، امیرحسین؛ «جایگاه امنیت در استراتژی ملی»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره دوم، ۱۳۸۱ه.ش.
- ۱۰_ فخیم‌علیزاده، سعیده؛ عدالت، بیمه اجتماعی و خرید راهبردی خدمات سلامت، تهران، بهرام، ۱۳۹۰ه.ش.
- ۱۱_ معطوف، لویس، المنجد، محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۸۷ه.ش.

- ۱۲_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامیة، ۱۳۷۴.ش، ج ۱۸.
- ۱۳_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامیة، ۱۳۸۰.ش، ج ۱۲.
- ۱۴_ مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب اسلامیة، ۱۳۸۰.ش، ج ۱۱.
- ۱۵_ ناصری‌راد، محسن؛ مشخصه‌ها و مؤلفه‌های سلامت اجتماعی، چاپ اول، تهران، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۸۹.ش.
- ۱۶_ ویل دورانت، تاریخ تمدن، احمد آرام، تهران، اقبال، فرانکلین، ۱۳۳۷.ش، ج ۱.

کتب عربی

- ۱_ آشوری، داریوش، دانشنامه سیاسی، تهران، نشر مروارید، ۱۳۸۷.ش.
- ۲_ ثروت، منصور؛ و همکاران، غیاث اللغات، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۸.ش.
- ۳_ فیض کاشانی، ملامحسن؛ المحجّة البيضاء، قم، ماعة المدرسين بقم، موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۷.ق، جلد ۵.

سایت ها

1_ <https://www.who.int>

2_ <https://motamem.org>